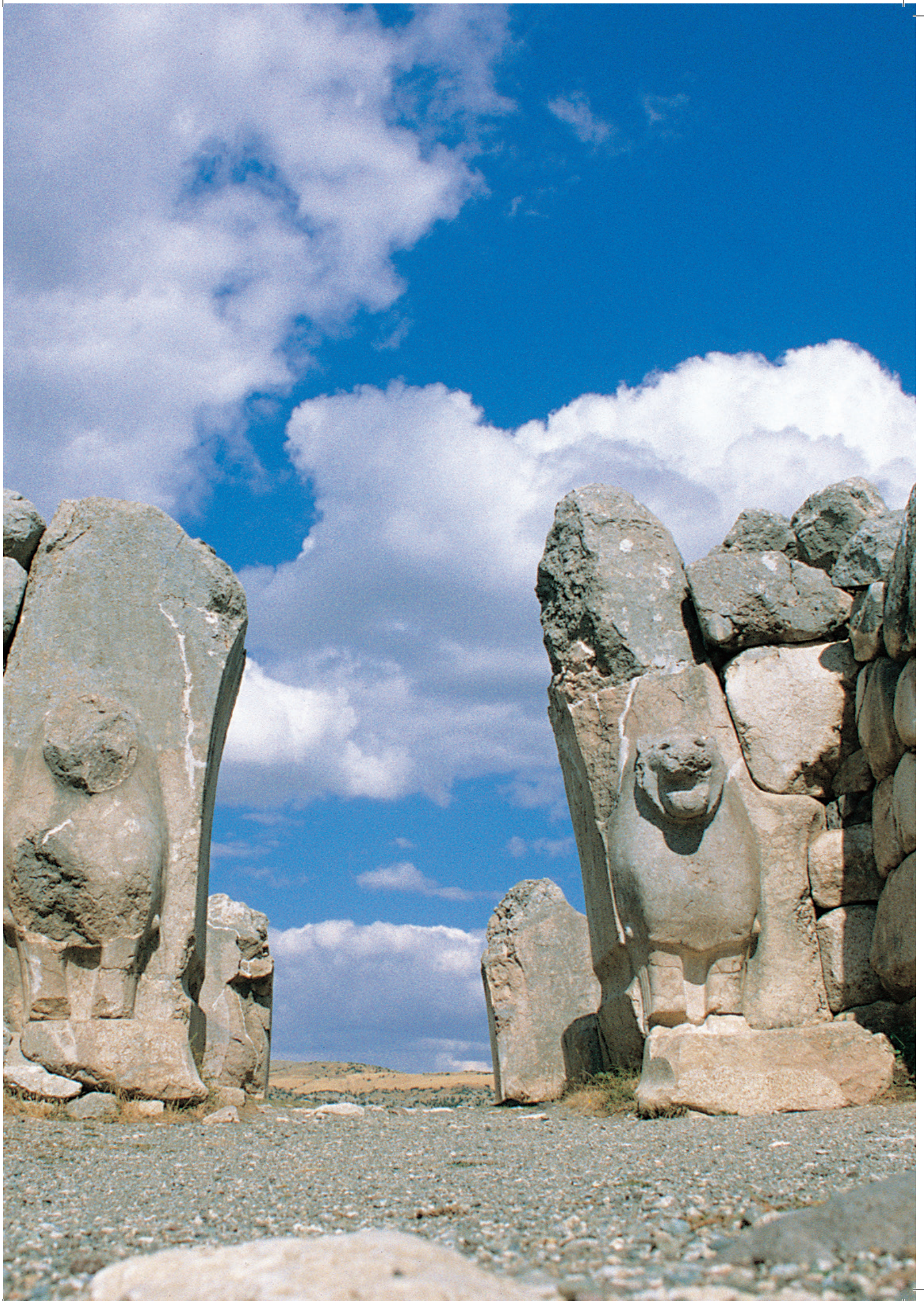

**Boğazkale Arşivinden Hişuwa
Bayramı İçerikli Üç Yeni Hititçe
Tablet Fragmanı (Bo 7860-Bo
7909-Bo 7957)**

Doç. Dr. Özlem SİR GAVAZ, Melih Salih KEÇECİ

”

Fotoğraf: Orhan ÖZGÜLBAS

Sir Gavaz, Ö. ve Keçeci, M.S. (2024). Boğazkale Arşivinden Hişuwa Bayramı İçerikli Üç Yeni Hititçe Tablet Fragmanı (Bo 7860-Bo 7909-Bo 7957), *Türk Arkeoloji ve Etnografya Dergisi*, 87, 13-28.

Boğazkale Arşivinden Hişuwa Bayramı İçerikli Üç Yeni Hititçe Tablet Fragmanı (Bo 7860-Bo 7909-Bo 7957)*

Three New Hittite Tablet Fragments From Bogazkale Archives with Content of Hişuwa Festival (Bo 7860-Bo 7909-Bo 7957)

Özlem SİR GAVAZ**

Melih Salih KEÇECİ***

Özet

Bu çalışmada tanıtılacak tabletler, 1987 yılında Berlin'den Türkiye'ye, Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi'ne geri getirilen fragmanlardır. Çalışmada; Bo 7860, Bo 7909 ve Bo 7957 no.lu hişuwa Bayramı konulu tablet fragmanlarının transliterasyonu ve tercümesi verilecek, gerekli durumlarda filolojik yorumu yapılacak ve seri içindeki kesin yeri belirlenmeye çalışılacaktır. Şimdiye kadar yayınlanmamış bu üç yeni fragmanın, Hititlerin önemli bayramlarından olan hişuwa/işuwa Bayramı literatürüne büyük katkı sağlayacağı kanısındayız.

Anahtar Kelimeler: Hititler, Boğazkale, Çivi Yazılı Tabletler, Din, hişuwa Bayramı.

Abstract

The tablets to be published in the study are some of the fragments brought back to Ankara Anatolian Civilizations Museum from Berlin in 1987. Both tablets, Bo 7860, Bo 7909 and Bo 7957 belong to the group of Hittite Hişuwa Festival. We present them here in transliteration and translation, when necessary with philological comments. Moreover, we try to determine their exact position within this festival. We believe that these unpublished fragments will contribute some additional value to this genre.

Keywords: Hittites, Bogazkale, Cuneiform Tablets, Religion, hişuwa Festival.

GİRİŞ

Çalışmada tanıtılacak olan söz konusu tabletler, on üç tabletlik¹ bir seriden oluşan, Hurri kökenli *hişuwa/işuwa* Bayramı'nı (CTH 628) tarif etmektedir. Bu bayramın bazı kısımlarının II. Muwatalli Dönemi'nden itibaren kutlandığı bilinmektedir (Doğan Alparslan, 2012: s.139). Ayrıca III. Hattuşili'nin eşi Kraliçe

Puduhepa tarafından görevlendirilen Baş Kâtip *Walwaziti*, bayramı Hititçe çevirileriyle birlikte Hattuşa arşivine kazandırmıştır (Dinçol, 1989: s.1-50; Wegner-Salvini, 1991; Haas, 1994: s. 848 vd.; Ünal, 2019: s.158 vd.; Doğan Alparslan, 2020a: s.117-127; Doğan Alparslan, 2020b: s.366-375; ayrıca *hişuwa* Bayramı'nı konu alan yeni bir tablet fragmanı için bkz. Sir Gavaz, Masalcı Şahin, 2021: s.172):

1 Bu tabletler, Ankara Üniversitesi bünyesinde yürütülen 21B0649002 Proje ID'li BAP projesi kapsamında dijital ortama aktarılmış ve yayına hazırlanmıştır.

* Geliş Tarihi: 15 Haziran 2023 - Kabul Tarihi: 5 Temmuz 2023

** Doç. Dr., Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri Bölümü, Hititoloji Anabilim Dalı/ Ankara/Türkiye, DTCF, Hacettepe Mah. Sıhhiye Kavşağı, Altındağ/Ankara, gavaz@ankara.edu.tr, ORCID: 0000-0001-6671-6691

*** Uzman, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskiçağ Tarihi/ Konya/Türkiye, melihkececi7923@gmail.com, ORCID: 0000-0002-2145-9123

“Kraliçe Puduhepa, Hattuša’daki Baş Tablet Yazarı Walwaziti’yi Hattuša’daki Kizzuwatna tabletlerini araştırmakla görevlendirdiğinde, o gün ĩġuwa Bayramı tabletlerinin (de) kopyasını çıkardı.”² (Haas, 1994: s.848 vd.)

Puduhepa’nın, Kizzuwatna’da ele geçen orijinallerine göre yazdıldığı bir geç nüshada, merasimlerin dokuz gün sürdüğü ve Kummanni kenti tanrıları Manuzi’nin Fırtına Tanrısı, Lelluri, İşhara, Allani, Nupatik, Maliya ve Zalmat’a hitap ettiği kayıtlıdır. Bayram metinleri incelendiğinde çok sayıda Hurrice rezitasyon/pasaj ve terimle karşılaşılır (Taracha, 2009: s.138; Ünal, 2022: s.232 vd.) Bayramın içeriğine bakıldığında, yerel geleneklerin baskın olduğu, arınma ve katartik ritüellerden oluşan ve Kizzuwatna tanrı ve tanrıçalarına yapılan sunuların yeknesak bir şekilde sıralandığı ayinleri kapsadığı görülmektedir (Dinçol, 1982: s. 86; Ünal, 2019: s.158 vd.)

Bo 7860 (CTH: 628.Tf08.Y (h)ışuwa Bayramı)

Koyu kiremit rengi olan tablet parçasının önyüzünün sol alt satırları ve sağ satırları kırıktır. Arka yüzünde iki paragraf çizgisi olup tabletin orta kısmı kısmen korunmuştur. Uzunluğu 7 cm, genişliğu 5.3 cm ve kalınlığu 2.7 cm’dir. Bo 7860, CTH 628 de (h) işuwa Bayramı’na ait bir tablet parçasıdır. Bu tablet parçasının dublikatı Bo 2040- KUB 55.51 öy.! III 1’-10’ dur (Groddek, 2002: s.90-92).

Transliterasyon³

öy.

x+1 SILA₄^{ME}]ē-ma ku-i-e-eē [

2’ ku-]e-da-ni-ia IT-TI [I SILA₄

3’ pâr]-ēi-ia-an-na-i nam-ma-a[ē

4’ ē]u-up-pi-ia an-da-an-pât [

5’ na-an-ēa-an QA-DU III x [

6’ pâr-ē]i’-ia-an-ti-it A-NA [

7’ zi-i]k-ki-iz-zi SILA₄^{MEē}-ma [ku-i-e-eē

2 KUB 15.52 ay. VI 39-45.

3 Tamamlamalar KBo 55.51 no.lu metne göre yapılmıştır.

8’]x ēi-ip-pa-an-za-kân ĩu-u-[

9’ ku-e-da-]ni-ia IT-TI I SILA₄ V [

10’ pâr]-ēi-ia-a]n-na-i AMAR^{MEē}-ma ku-i-e[-eē⁴

11’-]x iē-pa-an-da-an-te-eē [

12’ AMAR V NINDA.SIG [

ay.

x+1 URUē]ēa-x-x-x? [

2’ LÚ.M]ēēBALAG.DI -ia

3’ x I-NA É.DIN[GIR

4’]ēi NINDA ka-az-[mi

5’-]pa-an-zi II NAM[-MA-AN-DUM’

6’]-kân PA-NI DINGIR^{LIM}

7’]nam-ma II NAM-M[A-AN-DUM’

8’ na-aē-ta PA-NI x [

9’ x GAL LU[GAL?

Tercüme

öy.

1’ kuzul]arı her kim [

2’ ki[minle [bir kuzu

3’] parçalar. Bundan başka [

4’] adı geçen [t]emiz (yerin?) içinde [

5’] ve o beraber 3 [kez

6’] parçalar. [

7’ ayrıca kuzuları [her kim] [yer]leştirir(se)

8’] bizzat kendi sunar [

9’] I kuzu V... ile?

4 KUB 55.51 IV 7’ :...AMAR^{HLA} -ma ku-i-e-eē

10' [(parçalar)] Bundan başka her k[im] danaları [
11' geceleri?
12' ...] dana, V ince ekmek [
ay.

ay.

1' x kenti [
2' BALAG.DI [adam]ları

3'] Tapınakta [
4' kaz[mi] ekmeği [
5' ...] II testi [
6'] tanrının önünde [
7'] x ayrıca II testi [
8' ve o [tanrının] önünde
9'] Büyük kr[al]

Bo 7909 (CTH: 628 (h)işuwa Bayramı)

Koyu kiremit rengi olan tablet parçasının uzunluğu 6.9 cm, genişliği 9.1 cm ve kalınlığı 2.4 cm'dir. Bo 7909, CTH 628'de (h)işuwa Bayramı'na ait bir tablet parçasıdır. Bu tablet parçasının paraleli KUB 51.4 (Groddek, 2004: 7 vd.) + KBo 15.68'dir.

Bo 7909 = KUB 51.4 ay+ KBo 15.68

Transliterasyon

öy. I

x+1] x ki-ia⁵

2' [... pa-ra-a]⁶- [ma¹] I NINDA.GUR₄.RA

3' [Ti-ia-p]⁷i²-en-ta-aš⁷ pár-ši-ia

5 Krş. KUB 27.16 ay. III 19: A-NA DIŠTAR ki-el-di-ya zu-zu-ma-ki-ya
6 Tamamlama için bkz. Groddek, 2010: s.367 (KBo 15.68 ay.III 59',68').
7 Krş. KBo 15.49 ay. IV 7: ku-it-ma-an-ma A-NA PA-NI⁹Ti-ya-pi-en-ta-aš

4' [I NINDA.GUR₄.RA A-NA]⁸ x ^DHé-pát pár-ši-ia

5' ..] x pár-ši-ia na-an PA-NI

6'.. na-an PA-NI^{DIM}⁹ ti-an-zi

7' ..hu-e]-ša'-u-ya-za¹⁰ ši-ip-pa-an-ti

8' [pa-ra-a-ma I NINDA.GUR₄.RA^D]¹¹Hí-la-aš-ši
[....]

9' [I NINDA.GUR₄.RA-ma A-NA¹² ^DHá-a]¹³-ri-iš-ta-
[aš-š]i

10'] x-aš pár-ši-ia

11' [.....na-an pé-ra-an-ši-i]¹⁴ ti-an-zi

12' [EGIR-ŠU-ma GESTIN ta-pi]¹⁵-ša-na-za I-ŠU
BAL-an-ti

13' [^{LÚ/GIŠ}BAL]AG.DI I ^{DUG}hu-u-up-pár GESTIN

14' [.....ti-an]¹⁶-zi

15'-z]i-nu LUGAL-uš² ap-pa-i¹⁶

öy. II

1 x [.....]

2 an²/D² [.....]

3 ú [.....]

4 LÚ [.....]

8 Tamamlama için bkz. KBo 15.68 öy.III 5'

9 Tamamlama için bkz. KBo 15.68 öy.II 4'-6'-8'-10'-12'; Ayrıca bkz. PA-NI DINGIR^{LM} ti-[an]-zi KBo 15.68 öy. II 14'

10 Tabletin bu kısmının alternatif okunuşu:..]ki-nu-wa-za. Ünal, bu kısmın, hu-e]-ša'-u-wa-za olarak okunabileceğini belirtmiştir. (Şifahen verilen bu bilgi için Prof. Dr. Ahmet Ünal'a teşekkür ederiz.)

11 Tamamlama için bkz. Groddek, 2010: s.367. (KBo 15.68 ay. III 68); Groddek, 7. (KUB 51.4 ay.IV 4').

12 Tamamlama için bkz. Groddek, 2010: s.367 (KBo 15.68 ay. III 72').

13 Tamamlama için bkz. (KUB 51.4 ay.IV 7'); (KBo 15.68 öy.. III 1 vd.).

14 Bkz. KUB 51.4 ay. IV 8'; KBo 15.68 öy. III 1 vdd.

15 Bkz. KUB 51.4 ay. IV 9'

16 Krş. KBo 15.68 IV 1/16, KBo 39.74, 1 vd.

5 gal-gal-[tu-u-ri]¹⁷

6 IŠ-TU [.....]

7 at/d-da [¹⁸

8 ^{KUŠ}kur-š[a]

9 pa-ra-a[-ma I NINDA.GUR₄.RA¹⁹

10 pé-e[-da-aš.....]?

11 ku-u-u[š-.....]

12 pé-e[-da-aš.....]?

13 x [

Tercüme

öy.I

2 bir somunu

3 [Tanrı] *Tiya*]penta [için] böler.

4 [Bir kalın ekmeği] Tanrıça *Hépát* (için) böler.

5 [.....]ve onu (onun) huzurunda böler.

6 [ve onu Fırtına Tanrısı'nın önüne] koyarlar.

7 [.....pişmiş ve ç]iğ et sunar.

8 [devamlı bir kalın ekmeği] Tanrıça *Hilašši* (için),

9 [koyarlar. Bir kalın ekmeği] Tanrıça *Harištašši* (için)

10 (koyarlar ve onu) böler.

11 [ve onu önüne] koyarlar.

17 Hišua Bayramı'nı (CTH 628) konu alan KUB 25.49 III 25'de ve ayrıca KUB 51.19 öy.8'de Baş Tanrı ve Tanrıça çifti *Tešup* ve *Hépát* için yapılan bayram merasimlerinde (CTH 706) GAL ile birlikte geçmektedir. Masalçı-Şahin, 2020: s.78-79. Fakat yine aynı bayramı konu alan VBoT 1.16+KBo 15.52 39'da gal-gal-tu-u-ri w[a-a]l-ha-an-ni-ya-an olarak da geçmektedir. Bkz. Groddek, 2010: s.370.

18 Krş. KBo 15.37 II 15: EGIR-ŠU-ma DINGIR.^{MES}na ad-da-an-ni-pi-na TUŠ-aš e-ku-zi

19 Tamamlama için bkz. Groddek, 2010: s.367.

12 [arkasından bir *tapi*]šana- kabından bir kez içki sunar.

13 BAL]AG.DI [adamı]? şarap dolu bir *huppar*-kabını

14 [koyar.koyar]lar.

15 [.....]ve kral (töreni) bitirir.

öy.II 1-13 satırları çok kırık ve bazıları sadece tek kelimeden ibaret olduğu için çevirisi yapılmamıştır. Kelimeler filolojik yorum kısmında açıklanmıştır.

Filolojik Yorum

öy. I

St.4': ^D*Hé-pát*: Tanrıça *Hépát*, Hititler tarafından Arinna'nın Güneş Tanrıçası ile özdeşleştirilen Fırtına Tanrısı *Tešup*'un eşi olan büyük Hurri tanrıçasıdır (Ünal, 2007: s.275; Ruster ve Neu, 1989: s.113; Ayrıntılı bilgi için bkz. Laroche, 1946: s.47 vd.; Haas, 1994: s.383 vd.; 425). Arinna'nın Güneş Tanrıçası ile *Hépát* özdeşliği için referans aldığımız Puduhepa'nın Dua Metni'nde şöyle geçmektedir:

KUB 21.27 (CTH 384) (Erkut, 1992: s. 160)

öy.I

3^DUTU ^{URU}TÚL-na-za GAŠAN-IA KUR-e-aš hu-u-ma-an-da-aš MUNUS.LUGAL-aš

4 nu-za-kán I-NA KUR ^{URU}Ha-at-ti ^DUTU ^{URU}TÚL-na ŠUM-an da-iš-ta

5 nam-ma-ma-za ku-it KUR-e ^{GIS}ERIN i-ia-at

6 nu-za-kán Hé-pát ŠUM-an da-iš-ta

7 am-mu-uq-ma-za ^fPu-du-hé-pa-aš an-na-al-li-iš GEMÉ-[K]A

3 *Arinna*'nın Güneş Tanrıçası, behiçem, sen bütün ülkelerin kraliçesisin.

4 Sen kendine Hatti Ülkesinde *Arinna*'nın Güneş Tanrıçası adını koydun.

5 Ayrıca sedir ülkesinde kendine

6 *Hépát* adını koydun.

7 Ben Puduhepa ise eskiden beri senin hizmetkarınım.

Bu metin yerinden de anlaşılacağı üzere, Sedir Ülkesi olarak adlandırılan ve Hurrilerin ağırlıklı olarak yaşadığı Kizzuwatna Ülkesi'nde, *Arinna*'nın Güneş Tanrıçası, *Hépát* adıyla tapınım görmektedir. Öte yandan bir itkalzi ritüelinde her iki tanrıça ismi yan yana geçmektedir:

ChS I/1 No: 9²⁰

11 nu IŠ-TU ŠA ^DIŠKUR ku-i-e-eš GUNNI^{MEŠ} har-pa-a-an-te-eš

12 nu ha-an-te-ez-zi-in ku-up-ti-in²¹ A-NA ^DIŠKUR wa-al-ha-an-zi

13 me-na-ah-ha-an-da ma-kán IŠ-TU ŠA ^DHe-pát ha-an-te-iz-zi-in

14 ku-up-ti-in A-NA ^DHé-pát ^DUTU^{ŠI} URU A-ri-in-na-ia K1.MIN

11 Tanrı *Tešup* için kurulmuş ocaklarda

12 ilk *kupti*'yi *Tešup* için vururlar.

13 karşısında ise

14 ilk *kupti*'yi *Hépát* ve *Arinna*'nın Güneş Tanrıçası için aynı şekilde (vururlar.)

St.8': [^DHi-la-aš-ši =^DHilanzipa- avlunun ruhu (Ünal, 2007: s.212; Ünal, 2016: s.187; Tanrı Hilašši için bkz. Laroche, 1946: s.69). Kizzuwatna kültürü ile bağlantılı bir tanrı. (*h*)*išuwa* Bayramı'nı konu alan KBo 15.37²²+FGH 9 IV 51 no.lu metinde: "BALAG.DI adamları Tanrı Hilašši'(nin şarkısını) söyler." olarak geçmektedir (Masalçı Şahin, 2020: s.47).

St.9': [^DHa]-ri-iš-ta-aš-ši: (Laroche, 1946: s.69). Kizzuwatna Kültü ile doğrudan bağlantılı olan bir tanrıdır; ancak, Hatti kült tabakasına dahil AN.TAH. ŠUM Bayramı'nda da sıkça geçer (KBo 4.13 +, KBo 19.128). (*h*)*išuwa* Bayramı'nda KBo 15.68 öy. III 1-15'de karşımıza çıkar. *Tamininga*'nın *Ištar*'ı için düzenlenen bir ritüeli konu alan KUB 12.5 IV'de Tanrı *Harištašši*'yi içme ritüeli kaydedilmiştir:

20 Transliterasyon ve tercüme için bkz. Haas, 1984: s.85-87; Masalçı Şahin, 2018: s.53.; Masalçı Şahin, 2020: s.54.

21 *kupti*- kelimesi ile ilgili bkz. Murat, 2008: s.582.

22 Bu çalışmada tamtacağımız ikinci tabletimiz Bo 7957'nin joiini olan metin.

KUB 12.5 IV²³

14'] ^DHa-ri-iš-ta-aš-ši-in na-at-hi na-mu-ul-li [

15' [I -ŠU?] e-ku-zi nu-za A-ŠAR-ŠU e-ep-zi GIŠ-aš-ša-an gal-gal[-tu-u-ri]

16' [P]A-NI DINGIR ti-an-zi

14' Tanrı *Harištašši*'yi yatağı, sediri

15' [bir kez?]içer. Ve yerini alır. *galgalturi* müzik aletini

16' Tanrının huzuruna koyar.

St.13': [^{LÜ}GIŠBAL]AG.DI: ^{GIŠ}BALAG.DI "Arp, tef, davul"²⁴ ^{LÜ}BALAG.DI : "Arp, tef ya da davul çalan müzisyen"²⁴ Bir çok araştırmacı, BALAG.DI çalgısını, Hititçe *arkammi*- çalgısı ile eşitlemektedir (Güterbock, 1995: s.57-72; Masalçı Şahin, 2020: s.71). *Arkammi* aleti ise, metinlerde sıklıkla *galgalturi* çalgısı ile geçmektedir. Nitekim metinlerde sıklıkla karşımıza çıkan *arkammi-galgalturi* sıralamasının, BALAG.DI-*galgalturi* sıralaması ile de kaydedilmiş olması ve her iki çalgının da adını görevlisinden alması, bu iki çalgının aynı olabileceğine işaret etmektedir (Masalçı Şahin, 2016: s.347-354; Masalçı-Şahin, 2020: s.71).

öy. II

St.5': *gal-gal*[-tu-u-ri]: Güterbock (1995: s.59 vd.), Tischler (2001: s.70), Ünal (2007: s.302) ve son olarak Masalçı Şahin (2020: s.71 vd.) bu müzik aletinin daha çok metal malzemeden yapılmış ve çift olmasından dolayı "zil" olabileceğini önermiştir. Puhvel ise bu çalgının "tef" olabileceğini önermiştir (Puhvel, 1997: s.25). Bu müzik aleti, KUB 12.5 IV 14-16'da tanrı *Harištašši* ile birlikte geçmektedir ve metinde tanrının huzuruna konulmaktadır (Badali, 1991: s.206 vd; Masalçı Şahin, 2020: s.72). Burada tanıttığımız Bo 7909 öy. I 9'da da tanrı *Harištašši*, öy. II 5'de ise *galgalturi* çalgısı geçmektedir. Bu çalgı, metinlerde daha çok *arkammi* çalgısı ile birlikte anılmaktadır (Masalçı Şahin, 2020:74).

23 Transliterasyon ve tercüme için bkz. Badali, 1991: s.206 vd.; Masalçı Şahin, 2020: s.72.

24 *walh*- "vurmak" fiili ile kullanıldığı için "Arp", Puhvel, 1991: s.385; Ünal, 2007: s.84; Ünal, 2016: s.101; Ruster ve Neu, 1989: s.225; *hupisk*- "sallamak, çalkalamak" fiili ile kullanılmasından dolayı "tef" ile eşitlenmiştir (de Martino, 1997: s.488; Masalçı Şahin, 2016: s.348, 372). Ayrıca "davul" olabileceğini önerenler için bkz. Roszkowska, 1987: s.23 vd.; Polvanni, 1988: s.217.

St.8': ^{KUŠ}kur-š[a-]: Özellikle dini içerikli Hititçe metinlerde karşımıza çıkan bu nesneye, birçok araştırmacı tarafından "cilt, hayvan derisi, post, pösteki, av çantası, kutsal deri çanta, kalkan, halı, örtü, gibi anlamlar önerilmiştir (Friedrich, 1952: s.118; Otten, 1959: s.351 vd; Güterbock, 1964: s.64 vd; Popko, 1975: s.65-70; Singer, 1984: s.149; McMahon, 1991: s.250 vd; Haas, 1994: s.944; 1995: s.263 vd; Tischler, 2001: s.86; Ünal, 2007: s.371). Ertem (1987: s.115), Darga (1992: s.39), Alp (1999: s.87), Erkut (2005) ve Sir Gavaz (2015: s.107) tarafından nesne haklı gerekçelerle "kutsal tulum" olarak değerlendirilmiştir.

Hititçe metinlere göre bu nesne; bazen koyun, bazen keçi, bazen de sığır derisinden, dericiler tarafından yapılmaktadır. Üzerine yün bağlandığına ve boncuklarla süslendiğine dair bilgiler mevcuttur. Bu nesne asılabilmekte, içine somut ya da soyut bazı nesnelere konulabilmekte, merasimlerde bu nesneye de libasyon yapılmakta, çeşitli kült merkezleri arasında dolaştırılmaktadır. Ayrıca bu nesnenin bir tanrısı (^{D KUŠ}kurša), tapınağı (^{É KUŠ}kuršaš) ve bu nesneyi taşıyan özel görevliler (^{LÚ KUŠ}kuršaš) bulunmaktadır. Metinlerde genellikle Hatti kültür bölgesi ile ilişkili olan ^{KUŠ}kursa-, koruyucu bir tanrının ya kendisi ya da koruyucu tanrıları temsil eden kutsal bir simge olarak geçmektedir (Sir Gavaz, 2015: s.100 vd). Burada ilginç olan husus, Hatti kültür katmanına ait olan bu nesnenin, Hurri kökenli olan bir merasimin içine girmiş olmasıdır.

Bo 7957 (CTH: 628 (h)išūwa Bayramı)

Koyu kiremit rengi olan tablet parçasının uzunluğu 13.2 cm, genişliği 8.2 cm ve kalınlığı 2.9 cm'dir. Bo 7957, CTH 628'de (h)išūwa Bayramı'na ait bir tablet parçasıdır. Bu tablet parçasının dublikatı KBo 15.37'dir.

Transliterasyon²⁵

öy.

x+1 [.....] 5 GU₄.MAḪ 5 AMAR 48 UDU-x [

2' [.....] ½ PA I ŠA-A-DU I ḫa-az[-zi-la-aš]

3' [.....] x-za 5 PA I [Š]A-A-DU

4' [.....] ḫ[u-up-pár] GEŠ[TIN] I ḫa-ak-šur

5' [.....]]ku? I ḫa-ak-šur

25 Tamamlamalar KBo 15.37 no.lu metne göre yapılmıştır.

6' [.....]x ŠA-A-DU II NAM-MA-AN-TUM
İ.GIŠ

7' [.....n]a-aš I na-aḫ-zi-iš LĀL

8' [.....]x I ḫa-az-zi-la-aš

9' [.....]UP-NU še-ep-pi-it

10' [.....]UP-NU^{GIŠ}LAM.GAL

11' [.....]x-x-x ša

12' [.....]É[?] ha

13' [.....]še-ip[?] pi-ta

14' [.....]a-pé-e-ma

15' [.....]pur-]pu-u-ra-aš

16' [.....]GA.KIN.AG TUR

17' [.....]MEŠ

18' [.....]^{SI^G}a-li-iš SA₅

19' [.....]^{SI^G}a-li-iš BABBAR

20' [.....] šu-aš ḫa-aš-ta-i

21' [.....]na-an-te-eš

22' [.....]SISKUR[?]

ay.

x+1 [.....] x x x [

2' [..... na]m-ma LUGAL-uš [^{GIŠ}PA^{HLA} ku-wa-aš-zi²⁶

3' [.....na]-aš-za e-ša-ri

4' [ḫu-u]²⁷-ma-an-ti-i a-ku-ḫa-an-na nam-ma-pát
[QA-TAM-MA]²⁸

26 2 ve 3. satır tamamlamaları için bkz. KBo 15.37 ay.V 6-7.

27 Bkz. KBo 15.37 ay. V 29.

28 Bkz. KBo 15.37 ay.V 30.

5' [ya-ar-šu-li pi-eš-ki-iz-z]²⁹i nu ya-ar-šu'-li ak-ku-uš-kán-z[i]

6' [LÚSANGA IŠ-TU GIŠPA H]LA-ia-aš iš-ki-ša III-ŠU ya-al-ḫa-an-na-i

7' [nam-ma GIŠPA H]LA DINGIR^{LIM}]30 ku-ya-aš-kán-zi

8' [ma-ah-ha-an-ma ya-a]r-šu-li a-ku-ya-an-na

9' [ta-ru-up-ta-ri nu GIŠP]A H]LA EGIR-pa A-NA GIŠPA H]LA DINGIR^{LIM}

10' [AŠ-RI-ŠU ti-an-zi BI-I]B-RU DINGIR^{LIM}-ia-kán šu-un-na-an-zi

11' [na-an PA-NI DINGIR^{LIM} ti-a]³¹n-zi

12' [NAM-MA]-AN-TUM İ.DÜG.GA

13' [A-NA I NINDA a-a-an ½ ŠA-A]-TI BA.BA.ZA ti-an-zi

14' [na-at PA-NI DINGIR^{LIM} ti]-an-zi nu IŠ-TU İ.DÜG.GA

15' [DINGIR^{LIM}-i-š-kán-zi] EGIR-ŠU-ma LUGAL-un pa-an-ku-un-na iš-kán-zi

16' [nu li-e-li]³² a-ša-ri e-ku-zi LÚNAR SİR^{RU}

17' [EGIR-ŠU-ma ḫa-a]-ri D]Mu-šu-ni e-ku-zi LÚNAR SİR^{RU}

18' [nu LUGAL-i NINDA ka]³³-az-mi-in pa-ra-a ap-pa-an-zi

19' [...]ya-ak-šur GEŠTIN da-an-zi

20' [..PA]-NI DINGIR^{LIM} II GAL la-a-ḫu-ya-an-zi

21' [LUGAL-uš UŠ]-KI-EN³⁴ na-aš-za ar-ḫa pa-iz-zi

22' [...]UD 8^{KAM} QA-TI

23' [lu-uk-kat-ti-ma D]³⁵Ḫi-la-aš-ši-in ša-ra-a da-an-zi

24' [...]É DU URU Ma-a-nu-zi-ia

25' [..na-a]n³⁶ EGIR-pa I-NA AŠ-RI-ŠU ti-an-zi

26' [...] QA-TI

Tercüme

öy.

1' [.....]beş boğa, beş dana, kırk sekiz koyun

2' [.....]yarım ölçek, bir SÛTU ölçegi, bir hazzila- ölçegi

3' [.....]5 ölçek, bir SÛTU ölçegi

4' [.....]bir kadeh şarap, bir uakšur- ölçüsü

5' [.....]bir uakšur- ölçüsü

6' [.....]x SÛTU ölçegi, iki testi susam yağı/ bitki yağı

7' [.....]ve o bir nahzi-ölçegi bal

8' [.....]bir hazzila- ölçegi

9' [.....]Bir avuç buğday

10' [.....]Bir avuç çam fıstığı

11'. ve 14'. satırlar arası okunamayacak derecede kırıktır.

15' [.....]yularak/topak

16' [.....]küçük peynir

17' [.....]ler/lar?

18' [.....]kırmızı yün

19' [.....]beyaz yün

20' [.....]x kemik

29 Bkz. KBo 15.37 ay. V 13, 30.

30 Bkz. KBo 15.37 ay.V 33.

31 8-11 satırları tamamlaması için bkz. KBo 15.37 ay. V 35-40.

32 12-16 satırları tamamlaması için bkz. KBo 15.37 ay.V 41-48.

33 17 ve 18. satırların tamamlaması için bkz. KBo 15.37 ay.V 49-51.

34 Bkz. KBo 15.37 ay.V 55

35 Bkz. KBo 15.37 ay.V 58.

36 Bkz. KBo 15.37 ay.V 60.

21' [.....]x

22' [.....]kurban/ritüel

ay.

2' [.....]bundan sonra kral [asaları öper.]

3' [.....]ve o oturur.

4' herkese/hepsine tekrar [aynı şekilde]

5' [tadını çıkararak içmesi için içki dağıtır]. Her birisi tadını çıkara çıkara içer.

6' [Rahip asayla] sırtına üç kez sırasıyla vurur.

7' [ve sonra tanrı asaları(nı)] öperler.

8' ve (güzel kokulu) içkiyi tadını çıkara çıkara içtir[meyi] (bitirince)?

9' [ve asa]lar toplanır ve asaları ve tanrı asalarının

10' [yerlerine koyarlar.] Tanrının [riton]unu doldururlar ve

11' [ve onu tanrının huzuruna yerleş]tirirler.

12' bir testi ince kaliteli yağ

13' [bir sıcak ekmek yarım *SŪ*]TU ölçeğinde arpa lapası yerleştirirler.

14' [.....leri alırlar? ve onları tanrının huzuruna] yerleştirirler. İnce kaliteli yağla

15' [tanrıyı yağlarlar.] Daha sonra kralı ve herkesi yağlarlar.

16' [ve *lieli*'yi/ *lieli* şerefine³⁷]oturarak içer. Şarkıcı şarkı söyler.

17' [ve arkasından ırmakta/derede] tanrı *Mušuni*'yi içer. Şarkıcı şarkı söy[ler].

37 *leli-/lili-/lela-*“hurr.noun” (Ünal, 2007: s.400).

18' [*kazmi-* ekme]ğini krala doğru uzatırlar.

19' Şarap dolu kabı alırlar.

20' iki kap (şarabı) tanrının [huzu]runda dökerler.

21' [Kral reverans] yapar ve o gider.

22' 8. gün bitti.

23' [ertesi gün Tanrı] *Hilašši*'yi (onun heykelini) yukarı yerleştirirler.

24' [.....lar, sonra da onu *Manuziya* şehri Fırtına Tanrısı'nın evine

25' [taşır]lar ve on]u tekrar kendi yerine koyarlar.

26' bitti.

Filolojik Yorum

ay.

St.2': LUGAL-*uš* [^{GIŠ}PA^{HLA} *ku-wa-aš-zi*: “kral asaları öper”

kuwaš-/kuaš- (Tischler, 1977: s. 83, 695 vd.; Puhvel, 1997: s. 311 vd.; “öpmek” “çeşitli nesnelere öpme eylemi³⁸ çoğunlukla bayram törenleri sırasında gerçekleştirilen özel ritüellerden biridir³⁹. Burada tanıttığımız Bo 7957 no.lu tabletin duplikatı olan KBo 15.37'de şöyle geçmektedir:

ABoT 1.7 + KBo 15.37⁴⁰

ay. V

6 *nam-ma* LUGAL-*uš* [^{GIŠ}PA^{HLA} *ku-wa-aš-zi*

7 *na-aš-za e-ša-ri*

6 Sonra kral asaları öper.

7 Ve o oturur.

Kral'ın asaları öpme eylemi, bize göre bir ant içme

38 Ayrıca Bo 7850 ay.17'de geçen ekmeğin öpülmesi ile ilgili bkz. *nu* LUGAL MUNUS.LUGAL-*ya* NINDA BA.⟨BA⟩.ZA *ku-wa-aš-š[a-a-an-zi* “ve (şimdi) kral ve kraliçe arpa ezmesinden (yapılmış) ekmeği öper[ler].” (Sir Gavaz ve Masalcı Şahin, 2021: s.175 vd.).

39 Bu konu ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Masalcı Şahin, 2022: s.29-38.

40 Doğan Alparslan, 2020b: s.364; Sir Gavaz ve Masalcı Şahin, 2021: s.184.

töreninin en önemli sahnelerinden biridir. Kral, tanrılar tarafından ona bahşedilen gücünün simgesi bu asaları öperek, kraliyete ve tanrılara olan sadakatini yemin altına almaktadır.

St. 6': *iš-ki-ša III-ŠU ya-al-ḫa-an-na-i:* “(kralın) sırtına üç kez vurur/vurulur”⁴¹ Burada tanıttığımız Bo 7957 nolu tabletin duplikatı olan KBo 15.37 de şöyle geçmektedir:

ABoT 1.7 + KBo 15.37

ay. V

4 L^ÜSANGA-ya-an IŠ-TU GIŠPA^{HLA} DINGIR^{LIM}

5 *iš-ki-ša III-ŠU wa-la-aḫ-zi*

4 Rahip tanrının asaları ile

5 (kralın) sırtına üç kez vurur⁴²

(*ḫ*)*išuwu* Bayramı sırasında kralın asaları öpme eylemi ile peş peşe gerçekleştirilen “tanrıların asaları ile kralın ve seremoniye katılan iştirakçilerin sırtına vurma” eylemi, oldukça ilginçtir. Asaların sırta vurulması elbette sembolik bir vurma ya da dokundurma gösterisi olmalıdır. Muhtemelen, tanrılar tarafından başta kral sonra da bu merasime katılan ileri gelen kişiler kutsanmaktadır. Bu özel seremoninin katılımcıları ve her birinin görevleri bellidir. Tanrıların asaları ile iştirakçilere görevleri bir kez daha hatırlatılır ve onlar da muhtemelen bu görevi üstlendiklerini ve tanrılara bağlılıklarını göstermek adına asaları öper ve ant içerler.

St.12': *[NAM-MA]-AN-TUM: NAMMADDU* “bir ölçü kabı, testi, bardak” (Tischler, 2001: s.286; Ünal, 2007: s.473; Ünal, 2016: s.367). (*ḫ*)*išuwu* Bayramı'nın 11. tabletine ait metinde şöyle geçmektedir⁴³:

KUB 30.40+KUB 34.125+ KBo 24.65+ KBo 38.212

8 I NINDA^A*na-ah-hi-ti-iš* Zİ.DA III UP-NI V NINDA. SIG^{MEŠ}

9 I UP-NU BA.BA.ZA I NAM-MA-AN-DUM GEŠTIN

10 I NAM-MA-AN-DUM İ.GIŠ *ki-it-ta-ri*

8-9 üç avuç dolusu undan yapılmış bir *nahhiti*-ekmeği, bir avuç dolusu arpa lapasından beş ince ekmek, bir testi şarap,

10 bir testi yağ bulunur.

St. 13': [I NINDA *a-a-an* ½ ŠA-A]-TI BA.BA.ZA: NINDA *a-a-an*: “Sıcak ekmek” (Hoffner, 1974: s.210; Hagenbuchner-Dresel, 2002: s.27 dn.131).

[½ ŠA-A]-TI BA.BA.ZA: ŠA-A-TI: ölçü birimi

BA.BA.ZA / PAPPASU (Akadca) “arpa ezmesi, arpa lapası (Ünal, 2016: s.100; Ruster ve Neu, 1989: s.205), boza (Akdoğan, 2020: s.7-35.)

“Yarım SŪTU ölçüğünde arpa lapasından bir sıcak ekmek”

BA.BA.ZA'nın Bo 7957'de kullanımına benzer olarak, yine (*ḫ*)*išuwu* Bayramı'nı konu alan örnek bir metinde şöyle geçmektedir:

KBo 24.40 (CTH 628) (Akdoğan, 2020: s.29)

öy.?

7' III NINDA *a-a-an* BA.BA.ZA ½ ŠA-A-TI I GA.KIN.AG

7' üç sıcak ekmek, yarım SŪTU ölçüğünde arpa lapası, bir peynir.

41 Kralın sırtına vurma eyleminin Hitit İmparatorluk Devri krallarından II. Muwatalli ile ilişkilendirilmesi önerisi için bkz. Doğan Alparslan, 2012: s.141.

42 Kralın ve katılımcıların sırtına vurma eylemi ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Doğan Alparslan, 2012, s.140 vd.; Doğan Alparslan, 2020b: s.117-127; Doğan Alparslan, 2020b: s.366-376.

43 KUB 30.40+KUB 34.125+ KBo 24.65+ KBo 38.212; Transliterasyon ve tercüme için bkz. Akdoğan, 2020: s.15 vd.

SONUÇ VE TARTIŞMA

Bu çalışmada tanıttığımız Hititçe tablet fragmanları, (*h*)*işuwa* Bayramı'nın rekonstrüksiyonu açısından oldukça önem taşımaktadır. İlk olarak tanıttığımız, Bo 7860 no.lu tablet fragmanının dublikatı KUB 55.51 öy. III 1'-10" dur. Tabletin içeriğini daha çok kurbanlık malzemelerin sunumu oluşturmaktadır.

Bo 7909 no.lu tablet fragmanı, KUB 51.4 ay.V ve KBo 15.68 ay. III no.lu metinlerle paraleldir. Metinde geçen başta Tanrıça *Hépát* (Bo 7909 öy. 4') olmak üzere; Tanrı *Hilašši* (Bo 7909 öy. 8') ve Tanrı *Harištašši*'yi (Bo 7909 öy. 9'), Kizzuwatna kökenli metinlerden iyi tanıyoruz. Bunun yanı sıra Tanrı *Haritašši*, AN.TAH. ŞUM Bayramı'nda da sıkça geçmektedir. Metinde Tanrıça *Hépát*, Fırtına Tanrısı, Tanrı *Hilašši* ve Tanrı *Harištašši* için gerçekleştirilen sunulardan bahsedilmektedir. Bu seremoniyi, kralın bizzat yürütüp sonlandırdığı anlaşılmaktadır. Diğer taraftan, öy.I 3'de, KBo 15.49 ay. IV 7'yi dikkate alarak yaptığımız tamamlama doğru kabul edildiği takdirde, *ku-it-ma-an-ma A-NA PA-NI ʾTi-ya-p] ʾ-en-ta-aš pâr-ši-ia* “[Tanrı] *Tiya*]penta [için] böler”, metinde Tanrı *Tiyapenta*'nın da geçtiğini göstermektedir.

Bo 7909 da (^{LÚ/GİS})BALAG.DI ve *galgalturi*- müzik aletleri geçmektedir. BALAG.DI çalgısının Hititçesinin *arkammi*- olduğu birçok araştırmacı tarafından kabul görmüştür. Metinlerde *arkammi*-BALAG.DI sıklıkla *galgalturi*- ile birlikte anılmaktadır ki Bo 7909 no.lu metin de bunu doğrulamaktadır. Fakat biz metnin öy.I 13. satırında BALAG.DI'yi bir müzik aleti olarak değil de bu müzik aletini çalan kişi olarak çevirmeyi uygun gördük: [^{LÚ}BAL]AG.DI I ^{DUG}hu-u-up-pâr GEŠTIN “BAL]AG.DI [adamı]ʾ şarap dolu bir *huppar*- kabını”.

Bo 7909 no.lu metnin öy.II 8' de geçen ^{KUŠ}kurša- “kutsal tulum/tuluk” anlamına gelen ve koruyucu bir anlam atfedilen bu kutsal nesne ve kültü, genelde Hatti menşei olarak bilinmektedir. Öte yandan, Hurri kültürünü en iyi yansıtan (*h*)*işuwa* Bayramı'na ait bu fragmanda karşımıza çıkması ilginçtir. Çünkü şimdiye kadar yayınlanan (*h*)*işuwa* Bayramı'na ait metinlerde ^{KUŠ}kurša- geçmemektedir. Acaba bu koruyucu nesne kültü Kizzuwatna bölgesinde de benimsenmiş midir? Yoksa bayramın Hurrice asıllarında geçmeyip Hattuşalı kâtipler tarafından mı eklenmiştir bilemiyoruz.

Tanıttığımız üçüncü tablet Bo 7957, KBo 15.37 no.lu tablet ile joindir. Metinde geçen, LUGAL-uš ^{GİS}PA^{H1.A}

kuwašzi “kral asaları öper” ve *iškiša* III-ŞU uralhannai “(kralın) sırtına üç kez vurur/vurulur” eylemleri (*h*)*işuwa* Bayramı sırasında gerçekleştirilen özel ritüellerdir. Kralın ve bayrama gelen iştirakçilerin sırtına tanrıların asaları ile vurulması ve daha sonra bu asaların kral tarafından öpülmesi, muhtemelen bayram sırasında gerçekleştirilen bir ant içme törenine işaret etmektedir. Bo 7957 no.lu tablet fragmanını genel olarak değerlendirdiğimizde ön yüzünde tanrılara yapılan sunulardan bahsedilmektedir. Çok sayıda çeşitli hayvan ve farklı ölçü birimlerinde ikram edilen yiyecekler bir kurban ritüelini işaret etmektedir. Diğer taraftan metnin arka yüzünde, (*h*)*işuwa* Bayramı'nın 8. ve 9. günlerinin anlatıldığı görülmektedir. Metin, kralın Tanrının asalarını öpmesi, güzel kokulu bir içkiyi tadını çıkara çıkara içmesi ve kralın sırtına vurulması eylemi ile başlamakta, ritonların doldurulması ve tanrının huzuruna konulması ile devam etmektedir. Daha sonra, Tanrı için hazırlanan malzemeler ikram edilir, tanrı yağlanır ve şarkıcılar şarkı söyleyerek bu seremoniyeye eşlik ederler. Metnin devamında, Tanrı *Mušuni*'yi içme eylemi gerçekleştirilir ve kral sunumlarını yaptıktan sonra 8. günün ritüelini sonlandırır. Ertesi gün yani 9. gün, Tanrı *Hilašši*'nin (heykelinin) muhtemelen şehrin yukarısında bir yere taşındığı ve onun için özel bir seremoninin gerçekleştirildiği anlaşılmaktadır. Sonrasında *Manuziya* Şehri Fırtına Tanrısı'nın Tapınağı'nda gerçekleştirilen ayinle o gün biter.

Burada tanıttığımız, (*h*)*işuwa* Bayramı'nı konu alan bu fragmanların yayınlanması ile bayramın eksik parçalarının tamamlanmaya başladığı kanısındayız. Zira özellikle Hatti kültür tabakası ile doğrudan ilişkili bazı kültürlerin bu bayramı konu alan tabletlerde karşımıza çıkması, Hurri kökenli bir bayramın, Hatti çekirdek bölgesinde benimsenmesi adına atılmış adımlardan biri midir sorusunu akla getirmektedir. Ancak bu soruya cevap vermek için henüz erkendir.

* Bu çalışmada tanıttığımız tabletleri yayımlamamıza izin veren Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi Müdürü Sayın Yusuf Kırac'a, yardımcıları için müzenin tablet seksiyonu çalışanlarından Hititolog İsmet Aykut'a ve fotoğraf çekimindeki desteklerinden dolayı Ahmet Remzi Erdoğan'a teşekkürlerimizi sunarız. Tabletlerin dijital çizimindeki desteği için Hazel Yamaç Kara'ya teşekkür ederiz. Ayrıca tabletlerle ilgili öneri ve yorumları için Sayın Hocamız Prof. Dr. Ahmet Ünal'a teşekkür ederiz.

KAYNAKÇA

- Akdoğan, R. (2020). Sumerce BA.BA.ZA (=Boza) Kelimesi Hakkında, *KUBABA Arkeoloji-Sanat Tarihi-Tarih Dergisi*, 29, 7-35.
- Alp, S. (1999). *Hititlerde Şarkı, Müzik ve Dans. Hitit Çağında Anadolu'da Üzüm ve Şarap*, Ankara.
- Badali, E. (1991). *Strumenti Musicali, Musici e Musica nella Celebrazione delle Feste Ittite*, 14/1, Heidelberg.
- Coşkun, Y. (1969). Boğazköy Metinlerinde Geçen Başlıca Libasyon Kapları [Die wichtigsten Libationsgefasse in den Boğazköy-Texten, *ADTCFD*, 27, 1-61.
- Çilingir, Cesur, S. (2020). *Hititlerde Ritüel ve Büyü*, İstanbul: Vakıfbank Kültür Yayınları.
- Darga, M.A. (1992). *Hitit Sanatı*, İstanbul.
- De Martino, S. (1997). Musik. A. Bei den Hethitern, *RLA, Band 8.7./8. Musik-Mytologie*, 483-488.
- Dinçol, A.M. (1982). *Hititler, Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi, I*, İstanbul: Görsel Yayınları.
- Dinçol, A.M. (1989). Ein hurro-hethitisches Festrütual: (h)ısuwaş -I-, *Belleten*, 53, 1-50.
- Doğan Alparslan, M. (2012). *Hitit Kralı II. Muwatalli: Kişiliği ve İcraatı. Filolojik Belgeler Işığında*, İstanbul: Türk Eskiçağ Enstitüsü Yayınları.
- Doğan Alparslan, M. (2020a). The Hişuwa Festival as a Political Instrument, *Anatolia between the 13th and the 12th Century BCE* (Ed. Stefano de Martino – Elena Devecchi), Turin: LoGisma, 117-127.
- Doğan Alparslan, M. (2020b). The Hittite hişuwa-Festival and Its Terminology, *Cult, Temple, Sacred Spaces Cult Practices and Cult Spaces in Hittite Anatolia and Neighbouring Cultures* (Ed. Susanne Görke, Charles W. Steitler), (*StBoT* 66) Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, 366-375.
- Erkut, S. (1992). Hitit Çağının Önemli Kült Kenti Arinna'nın Yeri [Lokalisierung der Arinna eines wichtigen Kultorts der Hethiter-Zeit], *Hittite and other Anatolian and Near Eastern Studies in Honour of Sedat Alp*, 159-165.
- Erkut, S. (2005). Hititçe eya- Ağacı Üzerine, *XIV. Uluslararası Türk Tarih Kongresi Bildirileri (9-13 Eylül 2002)*, Ankara.
- Ertem, H. (1987). *Boğazköy Metinlerine Göre Hititler Devri Anadolu'sunun Florası*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Friedrich, J. (1952). Hethitisches Wörterbuch, *Kurzgefasste Kritische Sammlung der Deutungen Hethitischer Wörter*, 1/4. Lieferung, Heidelberg, 1952-1954.
- Groddek, D. (2002). Hethitische Texte in Transkription, *KUB*, 55, (DBH-P 4), Dresden.
- Groddek, D. (2004). Hethitische Texte in Transkription. *KUB*, 51, (DBH-P 15) Dresden.
- Groddek, D. (2010). Die 10. Tafel des hişuwa-Festes, *RANT*, 7, 357-398.
- Güterbock, H.G. (1964). Religion und Kultus der Hethiter, *Neuere Hethiterforschung*, 54-73.
- Güterbock, H.G. (1986). A Religious Text from Maşat, *AnAr*, 10, 205-214.
- Güterbock, H.G. (1995). Reflections on the Musical Instruments arkammi, galgalturi, and huşupal in Hittite, *Fs Houwink ten Cate*, 57-72.
- Güterbock, H.G. and Hoffner, H.A. (1989.) The Hittite dictionary of the Oriental Institute of the University of Chicago. Vol. L-N, fasc. 4: nai- to nutarnu, *CHD* 3/4, Chicago.
- Güterbock, H.G. and Hoffner, H.A. (1997). The Hittite dictionary of the Oriental Institute of the University of Chicago. Vol. P, fasc. 3: (UZU)pattar A to putkiya-, *CHD* 4/3, Chicago.
- Haas, V. (1984). Die Serien itkaşi und itkalzi des AZU-Priesters. Rituale für Taşmişarri und Tatuşepa sowie weitere Texte mit Bezug auf Taşmişarri, *ChS* 1/1, Roma.
- Haas, V. (1994). Geschichte der hethitischen Religion, *HdO*, Leiden.
- Hagenbuchner- Dresel, A. (2002). Massangaben bei hethitischen Backwaren, *DBH* 1, Dresden.

Hoffner, H.A. (1974). *Alimento Hethaeorum, Food production in Hittite Asia Minor*, New Haven: American Oriental Society.

Laroche, E. (1946). Recherches sur les noms des dieux hittites, *RHA* 7/46 (1946-1947), 7-139.

Masalcı Şahin, G. (2016). ^{GIŞ}BALAG.DI Çalgısı ve ^{LÜ}BALAG.DI Görevlisi Üzerine, *Ahmet Ünal Armağanı* (Ed. Sedat Erkut- Özlem Sir Gavaz), 347-354.

Masalcı Şahin, G. (2018). *Hititlerde Müzik, Müzik Aletleri ve Müzisyenler*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara.

Masalcı Şahin, G. (2020). *Hititlerde Müzik, Müzik Aletleri ve Müzisyenler*, Ankara: Bilgin Kültür Sanat Yayınları.

Masalcı Şahin, G. (2022). Hitit Dini Törenlerinde Öpme Ritüeli, *6th International Conference on History & Culture* (April 22-24, 2022, Antalya), 29-38.

McMahon, G. (1991.) The Hittite State Cult of the Tutelary Deities, *AS* 25, Chicago.

McMahon, G. (1995). A Public Ritual for the Tutelary Deity of the Hunting Bag and the Heptad, *Second International Hittite Congress*, 263-268.

Murat, L. (2008). Kupti- Kelimesi Üzerine Bir İnceleme, *VI Congresso Internazionale di Ittitologia Roma, 5-9 settembre 2005*, 575-585.

Otten, H. (1959) Ritual bei Erneuerung von Kultsymbolen hethitischer Schutzgottheiten, *Fs Friedrich*, 351-359.

Polvani, A.M. (1988). Osservazioni sut termine ittita (giş)arkammi, *OA*, 27, 211-219.

Popko, M. (1975). Zum hethitischen (KUŠ)kurša, *AoF*, 2 :65-70.

Puhvel, J. (1991). *Hittite Etymological Dictionary (HED) Vol.3: Words beginning with H*, Berlin-New York: Mouton de Gruyter.

Puhvel, J. (1997). *Hittite Etymological Dictionary (HED) Vol.4: Words beginning with K*, Berlin-New York.

Roszkowska, H. (1987). Musical Terminology in Hittite Cuneiform Texts, *Orientalia Varsoviensia*, 1, 23-30.

Ruster, C and Neu, E. (1989). Hethitisches Zeichenlexikon. Inventar und Interpretation der Keilschriftzeichen aus den Bogazköy-Texten, *StBoT Beiheft*, 2, Wiesbaden.

Singer, I. (1984). *The Hittite KILAM Festival*, Wiesbaden.

Sir Gavaz, Ö. (2015). Hititçe Çivi Yazılı Metinlerde Geçen KUŠ kurša Üzerine Bir Değerlendirme (An Evaluation of KUŠ kurša which was Mentioned in Hittite Cuneiform Text), *Cahit Günbattu'ya Armağan*, Ankara, 99-111.

Sir Gavaz, Ö. ve Masalcı Şahin, G. (2021). Boğazkale Arşivinden Hişuwa Bayramını Konu Alan Yeni Bir Fragman (Bo 7850) / A New Fragment from the Boğazkale Archive about the hişuwa Feast, *ArAn*, 15/1, 171-192.

Taracha, P. (2009). Religions of Second Millennium Anatolia, *DBH*, 27, Wiesbaden.

Tischler, J. (1977-83). *Hethitisches Etymologisches Glossar (HEG) Teil I, A-K*, Innsbruck.

Tischler, J. (2001). *Hethitisches Handwörterbuch, Mit dem Wortschatz der Nachbarsprachen, (HHW)*, Innsbruck.

Ünal, A. (2007). *Multilinguales Handwörterbuch des Hethitischen / A Concise Multilingual Hittite Dictionary / Hititçe Çok Dilli El Sözlüğü*, Hamburg.

Ünal, A. (2016). *Hititçe Türkçe, Türkçe Hititçe Büyük Sözlük. Hattice, Hurrice, Hiyeroglif Luwicesi, Çivi Yazısı Luwicesi ve Palaca Sözlük Listeleriyle Birlikte/Grand Dictionary of Hittite-Turkish, Turkish-Hittite alongside with Word Lists of Hattian, Hurrian, Hieroglyphic and Cuneiform Luwian and Palaic*, Ankara: Bilgin Kültür Sanat Yayınları.

Ünal, A. (2019). *Hitit Başkenti Hattuša'da Otuz Bin Koyunlu, On Bin Boğalı ve Bol İçkili Büyük Şölen Eski Anadolu'nun 3500 Yıllık Yemek ve İçkileri*, Ankara: Bilgin Kültür Sanat Yayınları.

Ünal, A. (2022). *Çağdaş Feminizme Çığır Açan Eski Anadolu Kadınları ve Kraliçe Puduhepa*, Ankara: Bilgin Kültür Sanat Yayınları.

Weeden, M. (2011). Hittite Logograms and Hittite

Scholarship, *StBoT* 54, Wiesbaden.

Wegner, I. and Salvini, M. (1991). Die hethitisch-hurritischen Ritualtafeln des (h)išuwa-Festes, *ChS* ¼, Roma.

KISALTMALAR

AÜDTCFD = Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi.

bkz. = Bakınız.

Bo = Inventarnummern von Tontafeln aus Boğazköy.

CAD P = *The Assyrian Dictionary of the Oriental Institute of the University of Chicago* – Chicago 2005.

CHD P = Güterbock-Hoffner, *The Hittite Dictionary of the Oriental Institute of the University of Chicago, Volume P*, Chicago 1997.

CHD Š/1 = H. G. Güterbock, H. A. Hoffner ve Theo P. J. van den Hout, *The Hittite Dictionary of the Oriental Institute of the University of Chicago, Volume Š/1*, Chicago 2002.

CTH = Laroche, *Catalogue des textes hittites*, Paris, 1971. Košak – A. Müller G.G.W, hethiter.net/: Catalog (2015-0804).

DBH = *Dresdner Beiträge zur Hethitologie*.

d.n. = Dipnot

HdO = *Handbuch der Orientalistik*.

HED = Puhvel, Jaan, *Hethitische Etymological Dictionary*, Berlin/NewYork/Amsterdam 1984 vd.

HEG = Tischler Johann, *Hethitisches Etymologisches Glossar*, Innsbruck 1977vd.

HFR = *Das Corpus der hethitischen Festrutuale Staatliche Verwaltung des Kultwesens im spätbronzezeitlichen Anatolien*.

HHW = Tischler, Johann, *Hethitisches Handwörterbuch, Mit dem Wortschatz der Nachbarsprachen*, Innsbruck 2001.

HPM = *Hethitologie Portal Mainz* (<https://www.hethport.uni-wuerzburg.de>)

KBo = *Keilschrifttexte aus Boghazköi*, Leipzig, Berlin 1916 vd.

KUB = *Keilschrifturkunden aus Boghazköi*, Berlin 1921 vd.

Krş. = Karşılaştırınız.

RGTC = *Répertoire Géographique des Textes Cunéiformes* (Wiesbaden) 1977 vd.

Bd. 6 = *Die Orts- und Gewässernamen der hethitischen Texte*, del Monte, Giuseppe F.-Tischler, Johann, Wiesbaden 1978.

RGTC 6/2 = *Die Orts- und Gewässernamen der hethitischen Texte*. del Monte, Giuseppe F., Supplement, Wiesbaden 1992.

RHA = *Revue Hittite et Asianique*.

StBoT = *Studien zu den Boğazköy-Texten*, Wiesbaden 1965ff.

Ekler

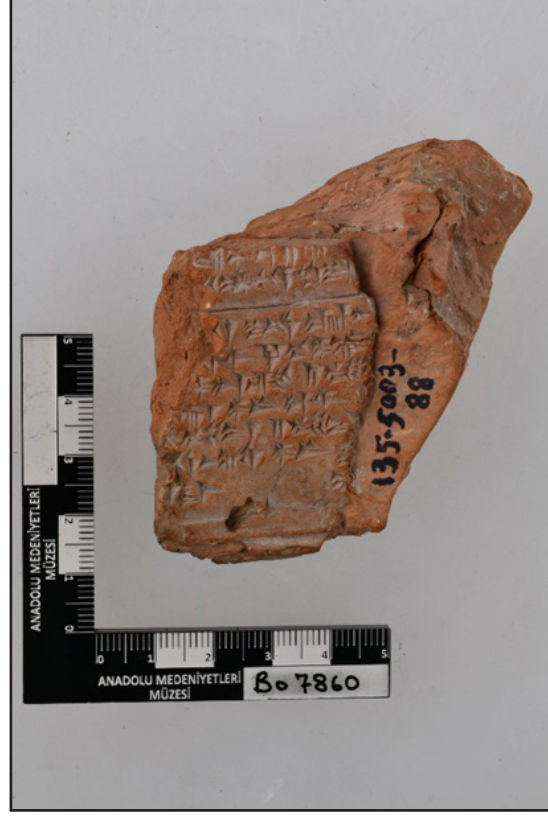
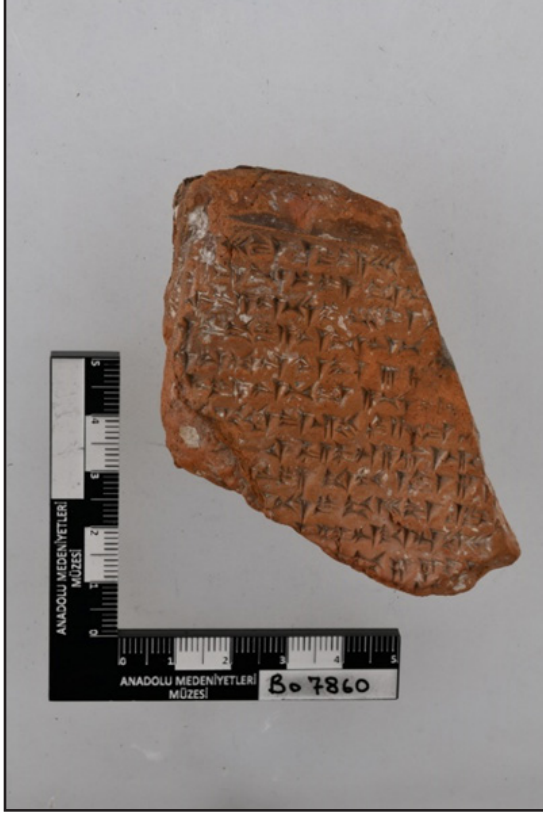
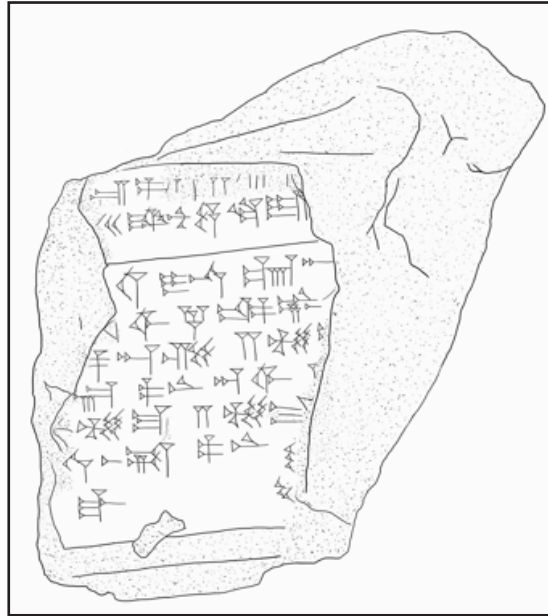
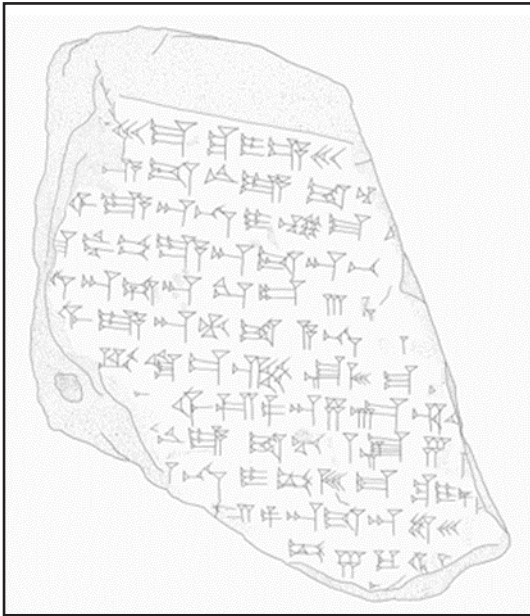

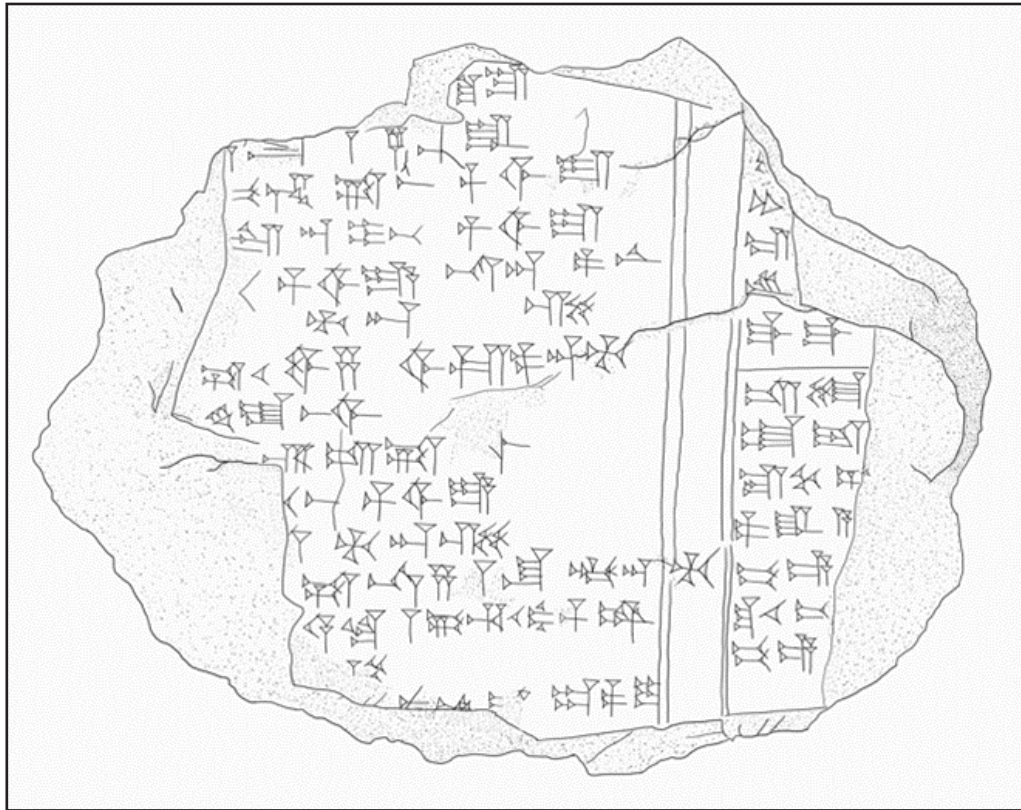
Foto: 1-2. Bo 7860 öy. ve ay.

Çizim: 1-2. Bo 7860 öy. ve ay.

Foto: 3. Bo 7909

Çizim: 3. Bo 7909 öy I ve öy II

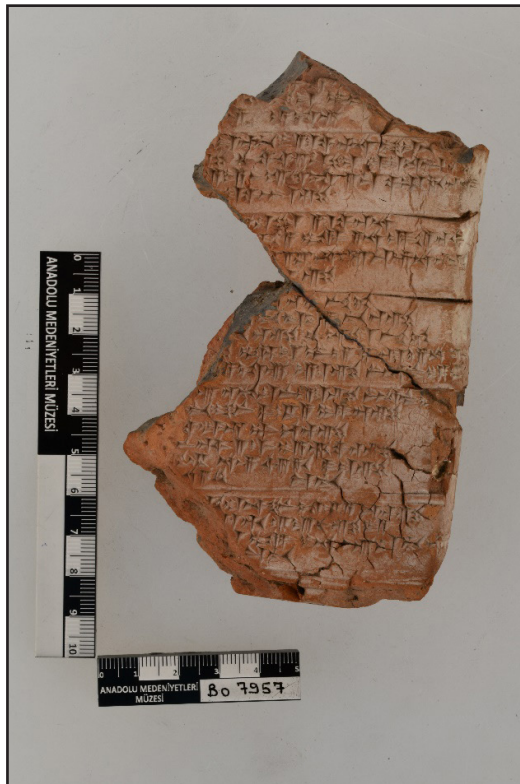
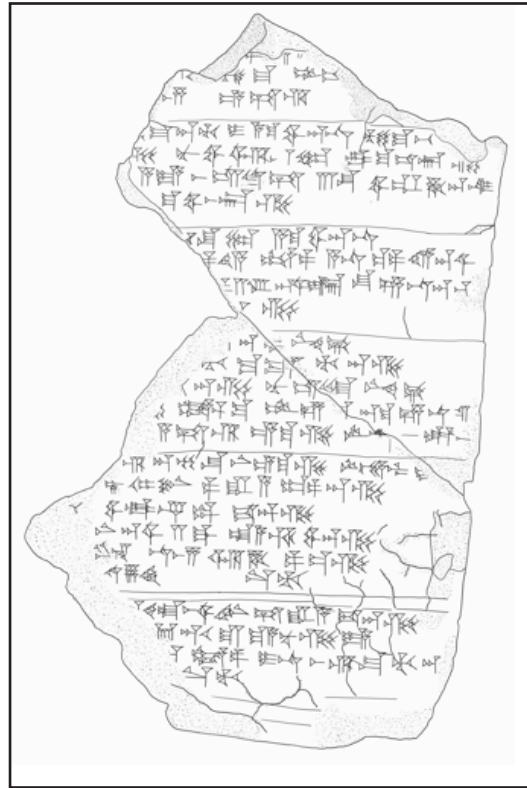
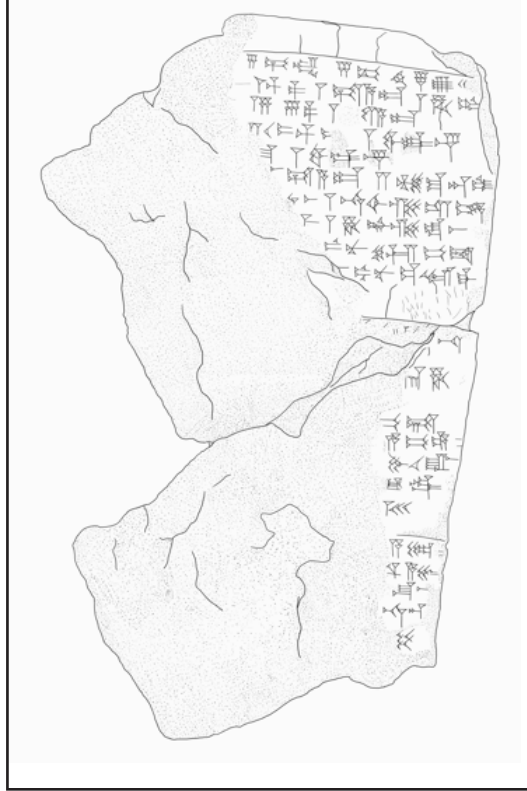

Foto: 4-5. Bo 7957 öy ve ay.

Çizim: 4-5. Bo 7957 öy. ve ay.